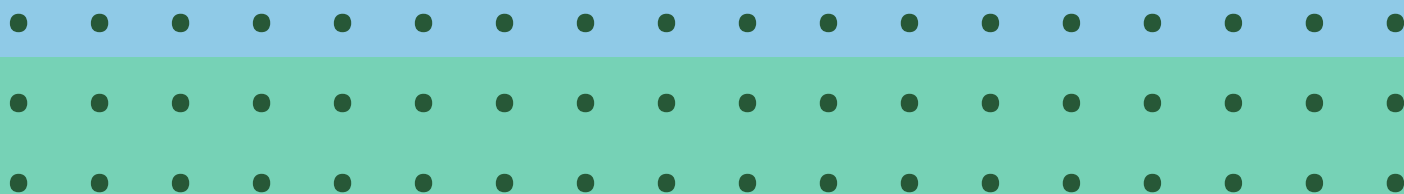

Sociaal en Cultureel Planbureau

Hoe divers is de Nederlandse samenleving?

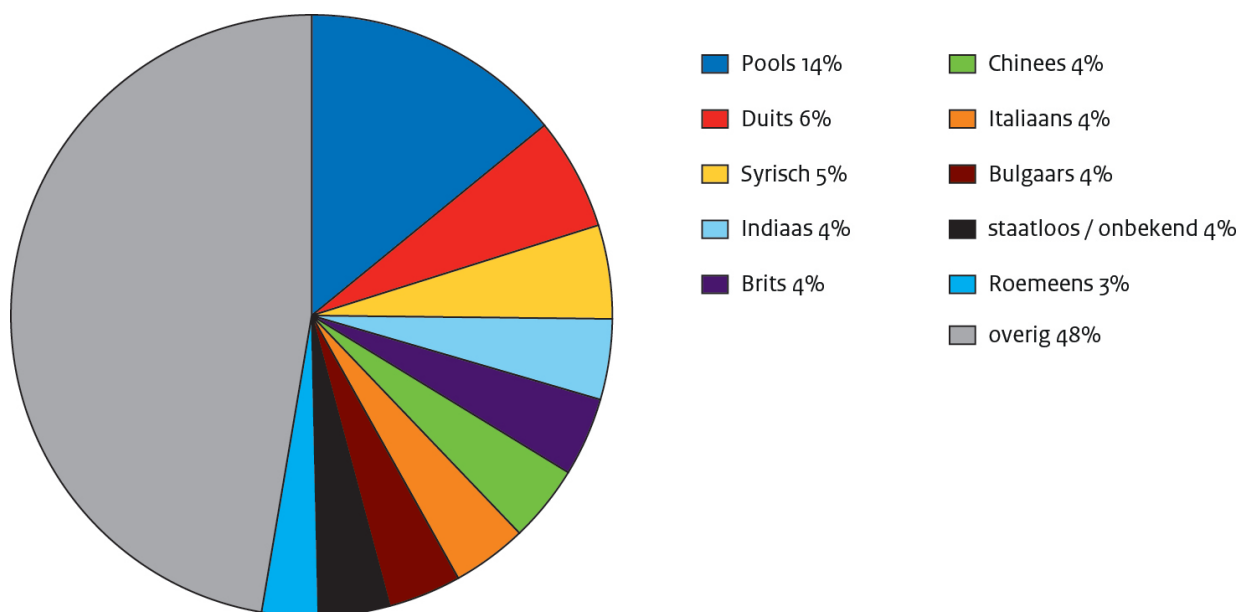
Factsheet

De samenstelling van de bevolking van Nederland is de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd. Deze verandering betreft niet alleen demografische veranderingen, zoals groei en krimp, vergrijzing en vergroening, maar ook de mate en aard van diversiteit. Dat laatste staat centraal in deze factsheet. We richten ons op diversiteit naar etnisch-culturele achtergrond, naar mate van economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal en naar waarden en betrokkenheid.

Diverse culturele achtergronden van burgers in ons land

Nederland kent een geschiedenis van verscheidenheid. De aard en de mate van verscheidenheid is echter wel veranderd in de afgelopen decennia. In de periode na de Tweede Wereldoorlog kwamen relatief grote groepen migranten uit met name vijf landen naar Nederland: Indonesië/voormalig Nederlands-Indië, Suriname, Antillen, Turkije en Marokko (Jennissen et al. 2018). Aan het eind van de jaren 80 veranderde dit. Mensen kwamen uit steeds meer verschillende herkomstlanden en het aandeel mensen uit de traditionele migratielanden werd kleiner. Tegenwoordig komen de meeste migranten uit de EU, waarbij Polen sinds 2010 het grootste aandeel in de migratiestroom hebben (figuur 1).

Figuur 1 Top 10 komst migranten naar Nederland op basis van herkomstland, 2010-2019 (in procenten)

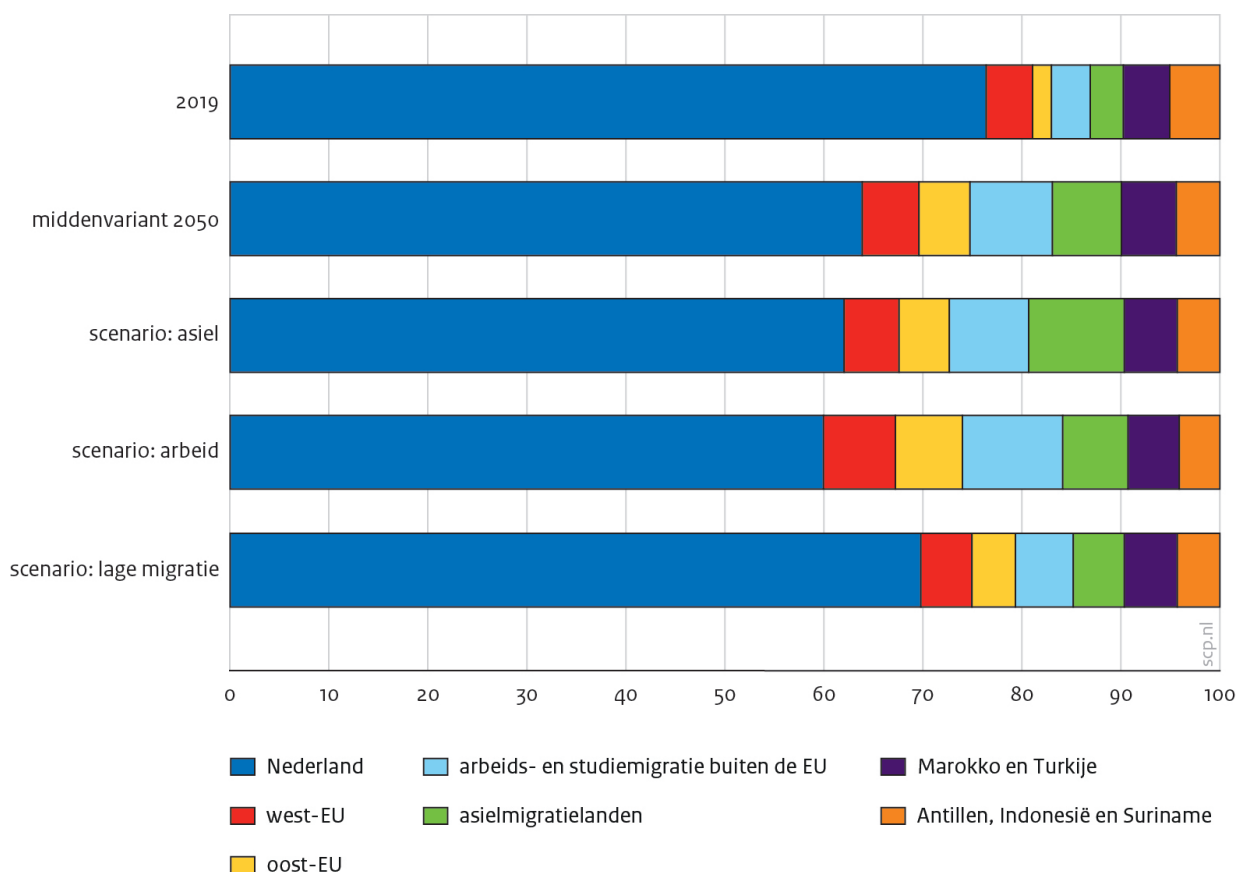

Bron: JenV (2021); CBS

Door migratie is een diverse samenleving ontstaan. Ongeveer een kwart van de bevolking heeft momenteel een – eerste of tweede generatie – migratieachtergrond. Hoewel de migratie tegenwoordig vooral uit Oost-Europa komt, heeft een groot deel van de migranten in ons land (nog) een achtergrond uit een traditioneel migratieland (figuur 2). Door veranderingen in migratiepatronen zal de samenstelling van de bevolking er in de toekomst naar verwachting anders uitzien. Het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hebben een aantal scenario's ontwikkeld, waarin onder andere wordt nagegaan hoe de samenstelling van de bevolking naar migratieachtergrond er in 2050 uit kan zien (De Beer et al. 2020; zie figuur 2). De verwachting is dat het aandeel in de bevolking met een Nederlandse achtergrond afneemt. Afhankelijk van het scenario varieert dit aandeel tussen de 60% (scenario arbeid) en 70%

(scenario lage migratie). Het aandeel van migranten uit Oost-Europa, de arbeids- en studiemigratie uit landen buiten de EU en asielmigratielanden neemt toe. Het aandeel van de traditionele herkomstlanden blijft in de verschillende scenario's min of meer stabiel (ongeveer 10% van de bevolking).

Figuur 2 De diverse Nederlandse samenleving, 2019 en enkele scenario's in 2050 (in procenten)

Bron: De Beer et al. (2020); SCP-bewerking

Verschil in diversiteit naar regio en gemeente

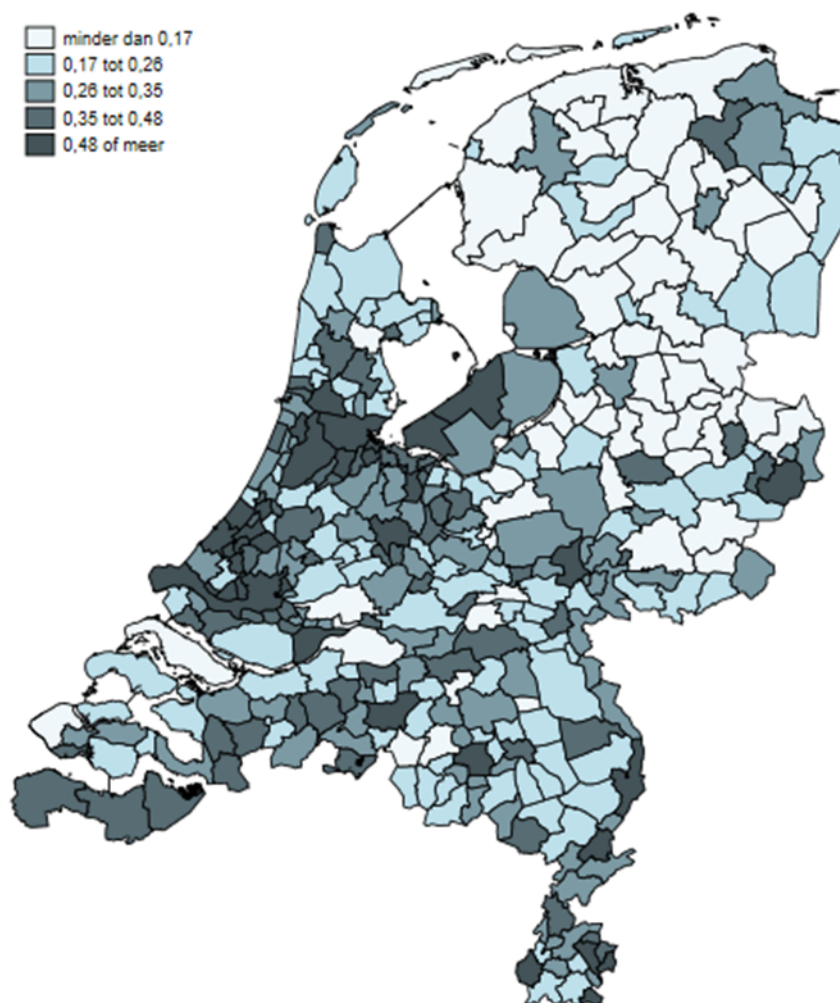
Gemeenten verschillen naar diversiteit. De vijftien meest diverse gemeenten in Nederland zijn grote steden in Noord- en Zuid-Holland of een voorstad van een van deze steden, naast steden als Utrecht, Eindhoven en Arnhem (Jennissen et al 2018; zie figuur 3). De mate van diversiteit en de herkomstgroepen waaruit de verscheidenheid is opgebouwd, verschilt echter sterk per gemeente. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR 2020) onderscheidt acht verschillende groepen gemeenten, naast een groep zogenoemde 'doorsnee' Nederlandse gemeenten. De eerste groep wordt gevormd door wat de WRR aanduidt als 'meerderheid-minderheden steden': Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Het gaat hierbij om zogeheten 'superdiverse' steden waarin de meerderheid een migratieachtergrond heeft, en waarin inwoners afkomstig zijn uit een groot aantal verschillende herkomstlanden.

De tweede groep bestaat uit voorsteden van deze drie 'superdiverse' steden. Voorbeelden hiervan zijn Diemen, Rijswijk en Schiedam. In deze voorsteden is het aantal herkomstgroepen inmiddels erg groot en neemt het aantal inwoners met een migratieachtergrond snel toe, maar heeft de meerderheid van de inwoners nog een Nederlandse achtergrond. De derde groep bestaat uit grootstedelijke gemeenten, zoals Haarlem, Dordrecht, Tilburg, Nijmegen en Enschede. In deze steden is eveneens sprake van een behoorlijk hoge diversiteit, maar het percentage inwoners met een Nederlandse achtergrond is in deze steden wel behoorlijk groter dan in de drie grootste steden en de meeste van hun voorsteden (WRR 2020).

De vierde groep vormen middelgrote gemeenten met een specifieke grote minderheidsgroep. Kenmerkend voor deze gemeenten is dat er sprake is van één grote niet-Europese/Angelsaksische minderheidsgroep binnen hun gemeentegrenzen. Dat is vaak het gevolg van de komst van gastarbeiders uit een bepaald herkomstland, zoals de Marokkaanse arbeiders in Gouda. Na Schiedam hebben Leerdam en Almelo procentueel de meeste inwoners met een Turkse achtergrond, terwijl Den Helder en Delfzijl voorbeelden zijn van gemeenten met relatief veel mensen met een Antilliaanse achtergrond. De vijfde groep bestaat uit zogenoemde expatgemeenten, zoals Wassenaar en Amstelveen. In deze gemeenten is juist sprake van een grote verscheidenheid aan herkomstlanden, uit alle delen van de wereld. Daarentegen wonen er echter relatief weinig inwoners met een Turkse, Marokkaanse, Surinaamse of Antilliaanse achtergrond.

De zesde groep wordt gevormd door wat de WRR aanduidt als 'tuinbouwgemeenten'. Als gevolg van de tuinbouw wonen in deze gemeenten relatief veel werkenden met een Poolse of Bulgaarse achtergrond. Daarbij gaat het om gemeenten als Westland, Zundert, Zeewolde en Horst aan de Maas. De zevende groep bestaat uit grensgemeenten. In deze gemeenten zijn verhoudingsgewijs veel mensen met een Duitse of Belgische achtergrond woonachtig. Voorbeelden van dergelijke grensgemeenten zijn Vaals, Kerkrade, Baarle-Nassau en Terneuzen. Ten slotte is er de groep homogene gemeenten, zoals Urk, Twenterand, Renswoude, Borger-Odoorn, Loppersum en Goeree-Overflakkee. Hoewel de diversiteit naar herkomst de afgelopen decennia duidelijk is toegenomen, bestaan deze gemeenten overwegend of nagenoeg geheel uit inwoners met een Nederlandse achtergrond.

Figuur 3 Diversiteit naar herkomst in Nederlandse gemeenten op basis van de Herfindahl-Hirschman-Index, 2021^a

- a De Herfindahl-Hirschman-Index (HHI) is een concentratiemaat die zijn oorsprong kent in de economie. De HHI is berekend als de reciproke van de som van de kwadraten van verschillende bevolkingsgroepen. Een waarde dicht bij nul betekent hier weinig diversiteit naar herkomst, naarmate de HHI toeneemt is er sprake van meer diversiteit naar herkomst. Hoe donkerder het blauw in deze figuur, hoe meer diversiteit naar herkomst er in de gemeente is.

Bron: CBS StatLine, SCP-bewerking

Verschillen in economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal

Een andere manier om naar diversiteit te kijken, is door de mate waarin burgers over economisch, sociaal, cultureel en persoonskapitaal beschikken in ogenschouw te nemen (Vrooman et al. 2014, 2023; Hoff et al. 2021). In de studie *Verskil in Nederland* worden zeven groepen in onze samenleving onderscheiden: de werkende bovenlaag, jongere kansrijken, rentenierende bovenlaag, werkende middengroep, laagopgeleide gepensioneerden, onzekere werkenden en het precariaat. Deze groepen verschillen naar opleiding, naar inkomen en vermogen, naar het sociaal netwerk waarover zij beschikken, en naar hun culturele oriëntatie (Vrooman et al. 2023). Daarnaast verschillen de zeven groepen ook naar achtergrond, zoals politieke voorkeur, gezinssamenstelling, religieuze beleving, migratieachtergrond en leeftijd.

Van de onderscheiden groepen beschikt de werkende bovenlaag over het meeste kapitaal. Zij hebben relatief het vaakst een opleiding in het hoger onderwijs afgerond hebben samen met de rentenierende bovenlaag de hoogste inkomens en vermogens, hebben veel persoonlijk kapitaal, en een uitgebreid sociaal en instrumenteel netwerk (Vrooman et al. 2023). Een groot deel van hen is van middelbare leeftijd en stemt relatief vaak liberaal. De groepen met het minste kapitaal zijn de laagopgeleide gepensioneerden, onzekere werkenden, en met name het precariaat. Het precariaat beschikt van alle groepen het vaakst niet over een startkwalificatie, heeft verhoudingsgewijs vaker gezondheidsproblemen, heeft geringe digitale vaardigheden en een slechte beheersing van het Engels. Burgers die tot deze groep worden gerekend, beschikken bovendien nauwelijks over een instrumenteel sociaal netwerk. De gemiddelde leeftijd is relatief hoog. Een relatief groot deel heeft een migratieachtergrond, en deze burgers stemmen vaak PvdA, PVV of CDA – of stemmen niet.

Diversiteit in waarden en betrokkenheid

Burgers verschillen in hun waarden, al zijn de verschillen tussen groepen niet zeer groot. Een eerdere studie liet zien dat waar zich verschillen voordoen, deze met name betrekking hebben op het precariaat ten opzichte van andere groepen. Het precariaat herkent zich minder dan andere groepen in de waarden universalisme, macht, prestatiegerichtheid en hedonistische waarden (Vrooman et al. 2014). Mensen in deze groep voelen zich minder aangetrokken tot waarden die met globalisering te maken hebben of die voortkomen uit een visie dat het belangrijk is om van het leven te genieten.

Een vergelijkbaar beeld komt naar voren waar het de verbondenheid van burgers met Nederland betreft. In de studie *Denkend aan Nederland* blijkt dat er relatief grote verschillen zijn in waar deze verbondenheid voor Nederlanders in schuilt, maar dat dit slechts beperkt te herleiden valt tot verschillen in achtergrondkenmerken van burgers, of tot bepaalde groepen in de samenleving (Versantvoort et al. 2019). Zo denken vrouwen iets meer dan mannen aan tradities en kunst bij verbondenheid met Nederland, terwijl voor ouderen symbolen, tradities en gewoonten, economie, kunst, de verzorgingsstaat, het landschap en de geschiedenis meer bijdragen aan gevoelens van verbondenheid dan voor andere leeftijdsgroepen. Verder zijn er kleine verschillen naar opleiding en migratieachtergrond, maar over het geheel genomen zijn de verschillen tussen sociale groepen gering.

Literatuur

- Beer, Joop de, Coen van Duin, Nicole van der Gaag en Peter Ekamper (2020). *Bevolking 2050 in beeld. Drukker, diverser en dubbelgrijs*. Den Haag: Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut/Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Hoff, Stella, Cok Vrooman, Jurjen Iedema, Jeroen Boelhouwer en Jeanet Kullberg (2021). *Vershil in Nederland 2014-2020. Zes sociale klassen en hun visies op samenleving en politiek*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jennissen, Roel, Godfried Engbersen, Meike Bokhorst en Mark Bovens (2018). *De nieuwe verscheidenheid. De toegenomen diversiteit naar herkomst in Nederland*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- JenV (2021). *De Staat van Migratie 2021*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Versantvoort, Maroesjka, Sjoerd Beugelsdijk, Sander Muns en Juliette de Wit (2019). Eenheid in verscheidenheid. In: Sjoerd Beugelsdijk, Joep de Hart, Pepijn van Houwelingen en Maroesjka Versantvoort (red.), *Denkend aan Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2019* (hoofdstuk 7). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vrooman, Cok, Merove Gijsberts en Jeroen Boelhouwer (red.) (2014). *Vershil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vrooman, Cok, Jeroen Boelhouwer, Jurjen Iedema en Ab van der Torre (2023). *Eigentijdse ongelijkheid. De postindustriële klassenstructuur op basis van vier typen kapitaal. Vershil in Nederland 2023*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- WRR (2020). *Samenleven in verscheidenheid: Beleid voor de migratiesamenleving*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, juni 2024

Contact

Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag
www.scp.nl
info@scp.nl

Auteur

Ralf Maslowski